

מסורת הש"ס
 א. שבת ע"ב. קב"א. קה"א. כריתות י"ב.
 ב. עיני ירושלמי שבת פ"ג הי"א.
 ג. משנה שבת קה"א. כריתות י"ב. ירושלמי כלאים פ"ט הי"ו.
 ד. שבת פ"א. ב"ב נה"ב. ירושלמי שבת פ"א הי"א. תוספתא שבת פ"ט י"א.

גרסות

דשבתות כגופין דמיין
 מילים אלו חסרות בכת"י וכן מחק בשי"מ ובדפוסים המאוחרים.

אלא לרבא בכת"י ובשי"מ:
 אלא לרבה וכן בכל העמוד.

לא בחדא ולא בחדא בכת"י:
 לא בחדא ולא בחדא וכן ברבינו גרשום.

דרבן גמליאל סבר אין ידיעה לחצי שיעור ברוב כת"י ובשי"מ נוסף:
 ור"ע סבר יש ידיעה לחצי שיעור.

ואלא באחת על האריג בכת"י:
 ואלא באורג על הארוג.

אמר רבא מכלל הבי"ח הגיה:
 רבא אמר מכלל ובכת"י: אמר רבה מכלל.

מכלל דפליגי בחדא ברוב כת"י:
 מכלל דפליגי בחדא.

ברשות אחד... בשתי רשויות בכת"י ועוד:
 ברשות אחד... בשתי רשויות.

והא דתניא [חו ששנויה] שחייב על אות אחת בשבת זו ואות אחת בשבת אחרת — עוסקת בשגגת שבת וזדון מלאכות (דשבתות כגופין דמיין), שאף על פי שלשיטתו ימים — כאן אין הידיעה זו מחלקת בין סבור: אין ידיעה לחצי שיעור, וכאילו לא נודע לו בינתיים. אלא לשיטת רבא דאמר [שאומר] כי סבירא ליה [סבור] לר' עקיבא ששבתות כגוף אחד הן (ואנו מניחים שרבן גמליאל סבור כמותו), בשלמא הא דתניא [נניח לגבי ברייתא זו ששנויה] שאם כתב שתי אותיות בשתי שבתות חייב, שכן משכחת לה [מוצא אתה אותה] בין בזדון שבת ושגגת מלאכות — מפני שלדעתו שבתות כגוף אחד הן, ובין בשגגת שבת וזדון מלאכות, שאף שהימים שבינתיים נחשבים ידיעה לחלק — כאן אינם מחלקים, מפני דקסבר [שהוא סבור]: אין ידיעה לחצי שיעור. ואלא הדתניא [זו ששנויה] שפטור, במאי מוקמת לה [במה הוא מעמיד אותה]? לא בחדא ולא בחדא [לא בו ולא בזה]. לא בשגגת מלאכות — שהרי לשיטת ר' עקיבא, שרבן גמליאל סבור כמותו, השבתות כגוף אחד הן, ולא בשגגת שבת — שהרי לשיטת רבן גמליאל אין ידיעה לחצי שיעור, ואינה מחלקת! ומשיבים, אמר [יכול לומר] לך רבא: רבן גמליאל סבירא ליה [סבור] כר' אליעזר, שאמר: לענין שגגת מלאכות שבתות כגופין נפרדים דמיין [נחשבות]. ולכן אין האותיות שבשתי השבתות מצטרפות, ופטור. ומקשים, והא מדקתני [והרי ממה שהיא שונה] בברייתא זו: ומודה רבן גמליאל לחכמים שאם כתב שתי אותיות בשתי שבתות שהוא פטור, מכלל הדברים אתה למד דפליגי אאחרנייתא [שהוא וחכמים חולקים בהלכה אחרת] שבענין זה. ומעתה, אי אמרת בשלמא [נניח אם אתה אומר] שרבן גמליאל כר' עקיבא סבירא ליה [סבור הוא]. וכן אתה מניח שדעת חכמים היא דעת ר' עקיבא — היינו דפליגי [זהו שהם חולקים] בברייתא השניה בשגגת שבת וזדון מלאכות, שרבן גמליאל סבר [סבור]: למרות

שהימים שבינתיים נחשבים לחלק — אין ידיעה לחצי שיעור, ולכן חייב, ומכל מקום מודה רבן גמליאל לר' עקיבא בזדון שבת ושגגת מלאכות שהוא פטור. אלמא [מכאן] שלדעת ר' עקיבא שבתות כגופין נפרדים דמיין [נחשבות]. ולכן אין האותיות שבשתי השבתות מצטרפות. אלא אי אמרת [אם אומר אתה] כי רבן גמליאל כר' אליעזר סבירא ליה [סבור הוא]. וממה שנאמר "ומודה רבן גמליאל שפטור", מכלל הדברים אתה למד דפליגי [שחולקים] הם בהלכה אחרת דומה לזו, יש לשאול: במאי [במה] הם חולקים, שרבן גמליאל מחייב ור' אליעזר כרבן גמליאל סבירא ליה [סבור] ששתי שבתות, אות אחת בשבת זו ואות אחת בשבת זו — ר' אליעזר מחייב! ואלא תאמר ש"ומודה רבן גמליאל" מתייחס להלכה אחרת שנחלקו בה, באחת על האריג, ששיעור איסור אריגה הוא ששורג שלושה חוטים, ואולם אם הוסיף אפילו חוט אחד על אריג קיים — רבן גמליאל מחייב ור' אליעזר פטור. ועל כן נאמר בברייתא כי במקרה דומה לזה שהוסיף אות לאות שנכתבה בשבת קודמת, מודה רבן גמליאל שהוא פטור — אין לומר כן, שהרי גם ר' אליעזר חיובי מחייב בהלכה זו, דתנן [ששנונו במשנה], ר' אליעזר אומר: האורג שלשה חוטים בתחלה, ואחד על האריג — חייב! אמר רבא: מה שנאמר "ומודה רבן גמליאל", כוונתו — מכלל דפליגי בחדא דתניא [שהוא חולק בזו ששנויה בברייתא]: הוציא חצי גרוגרת לרשות הרבים וחזר והוציא חצי גרוגרת, בהעלם אחת — חייב, בשתי העלמות — פטור. ר' יוסי אומר: למרות שהיה זה בהעלם אחד, אם היה זה ברשות אחד, שהוציא לאותה רשות הרבים — חייב, בשתי רשויות כלומר, לשתי רשויות רבים שמופרדות זו מזו — פטור;

והא דתניא חייב בשגגת שבת וזדון מלאכות — דאי נמי סבירא לן ימים שנימים ידיעה הן — הכא ליכא למימר דמהני מילוק שצמות לחלק שלא ינטרפו, דקסבר: אין ידיעה לחצי שיעור. לא בחדא ולא בחדא — שגגת מלאכות לא מוקמת לה — דהא אמר לעיל לרבי עקיבא לאו כגופין דמיין, ומנטרפין. ושגגת שבת נמי לא, דאי נמי אמרינן ימים שנימים הויין ידיעה לחלק — הא שמעינן ליה לרבן גמליאל לעיל דאין ידיעה לחצי שיעור, דקתני בשתי העלמות רבן גמליאל מחייב! אי אמרת בשלמא כרבי עקיבא סבירא ליה — דאית ליה לרבי עקיבא נמי שצמות כגופין דמיין, והא דקתני "מודה" — לרבי עקיבא הוא דמודה — היינו דפליגי בהצומצום אות אחת בשבת זו ואות אחת בשבת זו שגגת שבת וזדון מלאכות, דרבן גמליאל מחייב כאריך ברייתא דאין ידיעה ימים שנימים מועלת לחצי שיעור, ורבי עקיבא היינו חכמים דפטרי, סבר יש ידיעה. אלא אי אמרת כרבי אליעזר סבירא ליה — שגגת מלאכות וזדון שבת, דהא דקתני ומודה — לרבי אליעזר קאמר, על כרחיך מכלל דפליגי צמקתא. רבי אליעזר מחייב — ודאי שגגת שבת קאמר. וששום הכי קתני דאין ידיעה לחצי שיעור. דאי שגגת שבת וזדון מלאכות — הא כולי עלמא מודו לרבי אליעזר שצמות כגופין דמיין, ופטור. אלא באחת על האריג — פליגי רבן גמליאל ורבי אליעזר, והכי קאמר: מודה רבן גמליאל לרבי אליעזר צומצום אות אחת כו' וזדון שבת ושגגת מלאכות שהיא פטור, דשצמות כגופין דמיין. ואף על גב דפליגי עליה צמקתא על האריג, דהתם מחייב רבן גמליאל אף על גב דממי להא דכותב חצי שיעור בשבת שני ומשלים לשיעור הראשון — ואורג נמי חצי שיעור על האריג — אפילו הכי מחייב רבן גמליאל. דהכא היינו טעמא, דשצמות כגופין דמיין ולא מנטרפין, דדמי כחורש חצי שיעור וזרע חצי שיעור. אכל צאורג, דמעיקרא הו צהאי צגד אריג שיעור הרבה — חשיב האי חוט שארג זה ארג כל הצד. ואף על גב דתנא קמא דרבן גמליאל דפליגי עליה צאין ידיעה לחצי שיעור לאו רבי אליעזר הוא — אפילו הכי האי "ומודה" דקתני לרבי אליעזר קאי, ואלפונתא דאחת על האריג. והא דקתני ליה הכא גבי העלמות — אידי דאריג צומצום לחכמים, הא רבי אליעזר נמי חיובי מחייב.

אמר רבא — לעולם "ומודה" דקתני — לרבי אליעזר מודה, והאך פלוגתא קאי, דפליגי נהלא. בשתי העלמות פטור — ויש ידיעה לחצי שיעור. לשתיה רשויות — ושתיין רשות הרבים — פטור, דרשויות מחלקות. ברייתא דלעיל מודה רבן גמליאל לרבי אליעזר שצמות כגופין דמיין, דמחלקין לכתיבת שתי אותיות מלרף. אכל צהא פליגי עליה, דרשויות לא מחלקות.

אמר רבא — לעולם "ומודה" דקתני — לרבי אליעזר מודה, והאך פלוגתא קאי, דפליגי נהלא. בשתי העלמות פטור — ויש ידיעה לחצי שיעור. לשתיה רשויות — ושתיין רשות הרבים — פטור, דרשויות מחלקות. ברייתא דלעיל מודה רבן גמליאל לרבי אליעזר שצמות כגופין דמיין, דמחלקין לכתיבת שתי אותיות מלרף. אכל צהא פליגי עליה, דרשויות לא מחלקות.

למחלקות בברייתא האחרת בענין שתי אותיות בשתי שבתות (שהרי כפי שהוכחנו, "חכמים" באותה הברייתא אינם ר' אליעזר), אלא כוונתו למחלקות אחרת שיש בין רבן גמליאל ור' אליעזר בענין דומה של עשייה לחצאין. וכך אומרת הברייתא: אף שרבן גמליאל חלוק על ר' אליעזר במוסוף אחת על האריג, ומחייב, מכל מקום כשמוסיף אות על אות אחת — גם לדעתו פטור (בזדון שבת ושגגת מלאכות). וטעם הדבר, מפני שתוספת חוט אחד על אריג קיים — אריגה חשובה היא, מחמת האריג הקיים כבר. אבל שני חצאי אריגה בשתי שבתות אינם מצטרפים, מפני שהשבתות כגופים נפרדים, והרי זה כעושה שני חצאי מלאכות שונות בשבת אחת, שאינם מצטרפים (רש"י). ובעלי התוס' כתבו כי אם היה מוסיף אות על אותו קלף עצמו — היה רבן גמליאל מחייב גם בשתי שבתות שונות, כדן מוסיף על האריג, ומה שהוא מודה לר' אליעזר הרי זה כותב את האות השניה על קלף אחר (בש"מ).

אורח ההלכה
 הוציא חצי גרוגרת וחזר והוציא חצי גרוגרת — המוציא לרשות הרבים בשבת חצי שיעור וחזר והוציא חצי שיעור בהעלם אחד לרשות אחת — חייב. הוציא לשתי רשויות, אם יש ביניהן רשות שחייבים עליה — פטור, הייתה ביניהן כרמלית — הרי הם כרשות אחת וחייב חטאת. כרבי יוסי כאן ובמסכת שבת (פ"א, ו) וכדברי רבה שפירש שם את שיטתו (בס"מ), ור' יוחנן פסק כמותו (ב"ב נה"ב) (אור שמח). (רמב"ם ספר זמנים הלכות שבת פ"ח הכ"ד).

היינו דקאמר ליה ומה נדה — דנדה אית צה ידיעת ימים שנימס, כדמפרש לקמן. אלא לרבא — דלמנר דגופין צעא מיניה — מאי פשיט ליה מנדה? נדה מאי חילוק גופין איכא? תני נדות — מה נדות שאין צהן מולאות הרבה, הנה על חמש נשים נדות חייב על כל אחת ואחת כו', דגופין מינשו. שנמות לא כל שכן שהן גופין? שמואל תני נדה — דסניחא ליה כרז חסדא. קטנות דעלמא — אנשים הרבה הנאין על קטנות הרבה נדות. לא כי האי תנא — דהאי תנא סני נדה מייעיל ליה, וצנת פשיטא ליה. חייב על כל אחת ואחת — אם עשה חמש אבות מלאכות צהעלם אחד. על הבהמה — צלות הרבה על אחת. בהמה — מינעיל ליה כנדה.

הדרן עלך אמרו לו

תוספות

רב גמליאל כתנא קמא — וקשה: דמאי קאמר כתנא קמא? דרבן גמליאל העלמות אינן מחלקות, שהרי כפשוטה לא מצינו למימר, דהא תנא קמא קאמר בשתי העלמות פטור! אמר לו הבא על בהמה יוכיח שאין גופין מוחלקין — והוא הדין דמצי למימר: נדה יוכיח, שהרי רבי אלעזר מחייב על כל אחת ואחת. אלא שלא שמע מרבותיו נדה רק בהמה, לכך נקט ליה.

הדרן עלך אמרו לו

דְּרַבְּן גַּמְלִיאֵל כְּתַנָּא קַמָּא, וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר פְּרַבִּי יוֹסִי. תָּא שְׁמַע, אָמַר לוֹ: חַיִּיב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת מִקְּל וְחוּמְר, וּמַה נִּדְהָ שְׁאִין בָּהּ תּוֹצְאוֹת הַרְבֵּה; בְּשִׁלְמָא לְרַב חֲסִדָּא דְאָמַר: שְׁגַגַת שַׁבַּת וְזָדוֹן מְלָאכוֹת בְּעֵי מִינְיָה, דִּימִים שְׁבִינְתִים מִי הוּיִין יְדִיעָה לְחִלְק אוֹ לָא — הֵינּוּ דְקָאֵמַר לִיה: "וּמַה נִּדְהָ". אָלָא לְרַבָּא דְאָמַר: זָדוֹן שַׁבַּת וְשְׁגַגַת מְלָאכוֹת הוּא דְבְעֵי מִינְיָה, דְשַׁבְּתוֹת אִי כְּגוֹפִין דְמִיִּין וְאִי לָא, לִיתְנִי: "נְדוֹת"! — אָמַר לֵךְ רַבָּא: תְּנִי "נְדוֹת". שְׁמוּאֵל תְּנִי "נְדָה". רַב אֲדָא בַר אֶהֱבָה תְּנִי "נְדָה". רַב נְתַן בַר אוֹשְׁעִיא אָמַר: תְּנִי "נְדוֹת". וְלְרַב חֲסִדָּא דְאָמַר: שְׁגַגַת שַׁבַּת וְזָדוֹן מְלָאכוֹת הוּא דְבְעֵי מִינְיָה דִּימִים שְׁבִינְתִים מִי הוּיִין יְדִיעָה לְחִלְק אוֹ לָא, נִדְהָ מֵאִי יָמִים שְׁבִינְתִים הוּיִין יְדִיעָה לְחִלְק אוֹ לָא, אָמַר רַבָּא: כְּגוֹן שְׁבָא עֲלֶיהָ וְטַבְּלָה, וְרֵאֲתָהּ וְחִזְר וְרַבָּא עֲלֶיהָ וְטַבְּלָה, וְחִזְר וְרַבָּא עֲלֶיהָ, דְטַבְּלוֹת הוּיִין כְּיָמִים שְׁבִינְתִים. תָּא שְׁמַע: הָבָא עַל הַקְטָנוֹת יוֹכִיחַ; בְּשִׁלְמָא לְרַבָּא — הֵינּוּ דְקָתְנִי "קְטָנוֹת", אָלָא לְרַב חֲסִדָּא מֵאִי "קְטָנוֹת"? — קְטָנוֹת דְעִלְמָא.

א מתניתין דלא כהדין תנא; דתנא, אמר רבי שמעון בן אלעזר: לא כף שאלו רבי עקיבא לרבי אלעזר, אלא כף שאלו: הבא על אשתו נדה וחזר ובא על אשתו נדה בהעלם אחת, מהו? חייב אחת על כולן, או חייב על כל אחת ואחת? אמר ליה: חייב על כל אחת ואחת מקל וחומר, ומה שבת שאין בה אלא אזהרה אחת, שהיא מוזהרת על השבת והשבת אינה מוזהרת עליו — חייב על כל אחת ואחת, נדה שיש בה שתי אזהרות, שהיא מוזהרת על הנדה ונדה מוזהרת עליו — אינו דין שהוא חייב על כל אחת ואחת? אמרו לו: לא, אם אמרת בשבת — שיש בה תוצאות הרבה לחטאות הרבה, תאמר בנדה שאין בה תוצאות הרבה לחטאות הרבה? אמרו לו: הבא על הקטנות יוכיח, שאין בה תוצאות הרבה לחטאות הרבה וחייב על כל אחת ואחת! אמרו לו: לא, אם אמרת בקטנות שכן גופין מוחלקין! אמרו לו: הבא על הבהמה יוכיח, שאין גופין מוחלקין וחייב על כל אחת ואחת. אמרו לו: הבהמה בנדה.

הדרן עלך אמרו לו

שרבן גמליאל סבור כתנא קמא (הראשון), שרשויות אינן מחלקות וחייב, ור' אליעזר סבור כר' יוסי שרשויות מחלקות. ועל כך נאמר כי אף שרבן גמליאל חולק על ר' אליעזר בענין רשויות, וסבור שאינן מחלקות, הריהו מודה לו ששבתות הן גופים מחולקים, ואם כתב שתי אותיות בשתי שבתות — פטור. ומציעים, תא שמע [בוא ושמע] ראייה לשיטת רב חסדא ממה ששנינו במשנתנו, אמר לו ר' אליעזר לר' עקיבא: חייב על כל אחת ואחת מקל וחומר, ומה נדה שאין בה תוצאות הרבה וחטאות הרבה חייב על כל אחת ואחת, שבת שיש בה תוצאות הרבה וחטאות הרבה — אינו דין שחייב על כל אחת ואחת. בשלמא [נניח] לשיטת רב חסדא דאמר [שאומר]: שגגת שבת וזדון מלאכות בעי מיניה [שאל אותו], ולענין ימים שבינתיים מי הויין [האם הם נחשבים] ידיעה לחלק בין השבתות או לא — היינו דקאמר ליה [זהו שאומר לו] ר' אליעזר: "ומה נדה" בלשון יחיד, שכשם שבאשה חייב על כל ביאה בגלל הימים שבינתיים — כך בשבת נחשבים הימים שבינתיים ידיעה לחלק. אלא לרבא דאמר [שאומר]: זדון שבת ושגגת מלאכות הוא דבעי מיניה [ששאל אותו], ולענין שבתות אי כגופין נפרדים דמיין [נחשבות] ואי לא [או לא] — ליתני [שישנה] "נדות", בלשון רבים, שכשם שהבא על חמש נשים נדות, שהן גופים מחולקים — חייב על כל אחת ואחת, כך העושה מלאכה בשבתות הרבה בשגגת שבת — חייב על כל אחת ואחת, מפני שהן גופים מחולקים! ומתריצים, אמר [יכול לומר] לך רבא: תני [שנה] "נדות". ומעירים, שמואל תני [היה שונה] "נדה", וכן רב אדא בר אהבה תני [היה שונה] "נדה". רב נתן בר אושעיא אמר: תני [שנה] "נדות". ושואלים, ולרב חסדא דאמר [שאומר]: שגגת שבת וזדון מלאכות הוא דבעי מיניה [ששאל אותו], ולענין ימים שבינתיים מי הויין [האם הם נחשבים] ידיעה לחלק בין השבתות ואי לא [או לא], נדה מאי [מה, כיצד] ימים שבינתיים הויין [הריהם נחשבים] ידיעה לחלק אית [יש] בה? אמר רבא: כגון שבא עליה בנדתה בשוגג וטבלה, וראתה דם וחזר ובא עליה בשוגג, וטבלה, ושוב ראתה וחזר ובא עליה, שטבילות שנטהרה בהן הויין [הריהם] כימים שבינתיים. ומביאים ראייה לצד השני, תא שמע [בוא ושמע] ממה ששנינו בהמשך המשנה, שאמר

לו ר' אליעזר: הבא על הקטנות יוכיח. בשלמא [נניח] לרבא, היינו דקתני [זהו שהוא שונה] "קטנות" בלשון רבים, שכשם שחייב על קטנות בהעלם אחד משום שהן גופים מחולקים — כך חייב בשגגת שבת על כל שבת, משום שגופים מחולקים הן. אלא לרב חסדא, ששאל אותו לגבי שגגת שבת, האם ימים שבינתיים נחשבים כדיעה לחלק, מאי [מה] לשון "קטנות"? ומשיבים: הכוונה היא לקטנות דעלמא [בכ"ל]. כאילו נאמר: הבאים על הקטנות יוכיחו. ומעירים, מתניתין דלא כהדין תנא [משנתנו שלא כשיטתו של תנא זה] היא שנויה. דתניא [משנויה ברייתא], אמר ר' שמעון בן אלעזר: לא כך שאלו ר' עקיבא לר' אלעזר, כפי ששנינו במשנתנו, ששאל אותו על מלאכות שבת והשיב לו בקל וחומר מן הבא על הנדה, אלא כך שאלו, להיפך: הבא בשגגה על אשתו כשהיתה נדה וחזר ובא על אשתו זו כשהיתה נדה, והיה זה בהעלם אחת, מהו? חייב אחת על כולן, או חייב על כל אחת ואחת? אמר ליה [ר' אליעזר]: חייב על כל אחת ואחת מקל וחומר, ומה שבת שאין בה אלא אזהרה אחת, שהיא מוזהרת על השבת והשבת אינה מוזהרת עליו — חייב על כל אחת ואחת מן השבתות, נדה שיש בה שתי אזהרות, שהיא מוזהרת על הנדה ונדה מוזהרת עליו — אינו דין שהוא חייב על כל אחת ואחת מן הביאות? אמרו לו ר' עקיבא: לא, אם אמרת בשבת — שיש בה תוצאות הרבה אבות ותולדות, שמביאות לחטאות הרבה, תאמר בנדה שאין בה תוצאות הרבה לחטאות הרבה, אלא רק חטאת אחת יש בה, על הביאה! אמרו לו ר' אליעזר: הבא על הקטנות בנידתן יוכיח, שאין בה בקטנה הנדה תוצאות הרבה לחטאות הרבה, וחייב על כל אחת ואחת, אם בא על חמש קטנות בנידתן בהעלם אחד! אמרו לו ר' עקיבא: לא, אם אמרת בקטנות שחייב על כל אחת שכן הן גופין מוחלקין, תאמר בבא חמש פעמים על אשתו נדה, שהיא גוף אחד? אמרו לו ר' אליעזר: הבא על הבהמה כמה פעמים בהעלם אחד יוכיח, שאין גופין מוחלקין וחייב על כל אחת ואחת! אמרו לו ר' עקיבא: הבהמה כנדה, ואף בה יש לומר שאינו חייב אלא חטאת אחת.

עיונים

כגון שבא עליה וטבלה וכו' כלומר, הימים שבהם היתה טהורה מהווים ידיעה לחלק בין העלם נידתה של כל ביאה. ורש"י הסביר כי ידיעתו שהיא טהורה בימים אלה היא המחלקת. ומדבריו משמע שצריך שידע על כל פנים שטבלה. אבל ראשונים אחרים כתבו כי גם אם ידע שטבלה — לא יועיל הדבר, שמא טבלה לטומאה אחרת. אלא טעם הדבר הוא, שכל שטבלה וחזרה ונטמאה — יש בכך מבחינה מעשית העלם חדש, שאינו קשור אל ההעלם הקודם. והוא הדין לענין שבת, שימי החול שבאמצע מנתקים בין שבת לשבת (ריטב"א שבת ס"ב, וראה לעיל ט"א).

דטבילות הויין כימים שבינתיים ושאלו המפרשים: והרי ר' אליעזר הוכיח לו מהבא על הבהמה, ואין בה טהרה באמצע! ויש שתירץ בדוחק, שהבא על בהמה בכלל העריות שהוקשו זו לזו, ודינן כנדה (קרבן אהרן. וראה הגהות מראה כהן).

בשלמא לרבא היינו דקתני קטנות והוא הדין לגבי בהמה, שהוא שונה: "הבא על הבהמות". או שמא לענין בהמה משתמש התנא בלשון יחיד גם על הרבה בהמות, כמו שהוכיחו במסכת ברכות (ד, א) מן הכתוב "ובהמה רבה" (יונה ד, יא) (רש"י).

ומה שבת וכו' חייב על כל אחת ואחת רש"י פירש: אם עשה חמש מלאכות בשבת

אחת — חייב על כל אחת ואחת. ואף שלכאורה, בנדה אין מדובר על מלאכות שונות, אלא על ביאה, שהיא ענין אחד, ר' אליעזר הרי מחייב גם אם קצר וחזר וקצר באותה שבת (לעיל ט"א). ועוד יש לפרש כי השאלה היא האם ימים שבינתיים בנדה נחשבים ידיעה לחלק. ור' אליעזר למד דין זה משבת, שם גזירת הכתוב היא, ממה שנאמר "את שבתותי תשמורו" (ויקרא כו, ב) — שמירה אחת לכל שבת ושבת (ר"י בתוס' שבת ס"ב, עפ"י הגמרא שם ס"ט), (חידושים וביאורים). ולשיטת משנתנו, הדין שגופים מחולקים בנדה נלמד מן הכתוב "ואל אשה בנדת טומאתה" — לחייב על כל אשה ואשה (ראה לעיל ב"ב, ולר' אליעזר סברה היא שיש לראות את השבתות כגופים נפרדים.

אורח ההלכה

כגון שבא עליה וטבלה הבא על הנדה בשגגה, וטהרה מנדתה וטבלה, וחזרה וראתה נדה ובא עליה פעם שניה באותה שגגה עצמה — חייב על כל פעם ופעם, אף על פי שהוא בהעלם אחת והוא גוף אחד, שזמן נדות זה נפרד מזמן נדות האחר, הרי זה כבא על שתי נשים נדות. כתשובת רבא. (רמב"ם ספר קרבנות הלכות שגגת פיה ה"ד).

גרסות
תוצאות הרבה בדפוסים המאוחרים הוסיפו: וכו'.
רב נתן בר אושעיא אמר
תני נדות יש בכת"י: רב נתן בר אושעיא תני נדות.
וטבלה וחזר ובא עליה
 בכת"י: ועוד, ובש"י: וטבלה [וחזרה] וראתה וחזר ובא עליה.
לרבי אלעזר ברוב כת"י:
 לר' אליעזר.
וחזר ובא על אשתו נדה
 בש"י: וחזר ובא עליה ויש בכת"י: בהעלם אחד.
אמר ליה בכת"י: אמר לו ובחלק מכת"י חסרות המלים אמר ליה חייב על כל אחת ואחת.
אמרו לו... אמרו לו... אמרו לו...
 ובש"י: אמר לו... אמר לו... אמר לו...
לחטאות הרבה בש"י הביא גרסה: **וחטאות הרבה** כבמשנה לעיל ט"א.

מסורת הש"ס
א. תוספתא כריתות פ"ב י.

ספק אבל חלב — מפרש בגמרא, מר אמר: חמיכה אחת, ומר אמר: שמי
מטעה ואפילו אכל — כגון שסצור
שומן הוא, ואחר כך נודע לו שהוא אכל
חלב, אזל ספק יש בו כזית ספק אין בו.

מטעה

ספק אבל חלב

אֶפְק אָכַל חֵלֶב סָפֵק לֹא אָכַל, וְאֶפְיִלוּ
אָכַל — סָפֵק יֵשׁ בּוֹ כְּזֵית סָפֵק אֵין בּוֹ.

תוספות

ספק אבל כזית — ומיירי בשעה שאכל היה סבור שהוא שומן. דאי יודע שהוא ספק חלב, היכי מייתי קרבן? הא לא שב מידיעתו.

עיונים

תדיר בבית, ומראהו כשל שומן מותר (ומשום כך סתם חטאת קרייה "חטאת חלב".
רש"י זבחים ח, א. וראה רא"ש נדרים ד, א), ומשום כך גם ייתכנו בו הספיקות לעתים
מזומנות, יותר משאר איסורים.

ספק אבל חלב גם כאן, כמו במקומות רבים אחרים, אין מדובר דווקא על חלב, אלא
על כל אחד מן הדברים ששינוי בראש המסכת (ב, א) שחייבים על זדונם כרת ועל שגגתם
חטאת. והמשנה משתמשת בדוגמה של חלב מפני ששגגתו מצויה ביותר, שהוא מצוי

ספק בן תשעה כו' – הינמה שנתייזמה נתון שלשה חדשים. והייבום באשם תלוי – שמה בן הראשון הוא, ונמלא שגא על אשת אח שיש לה נשים, שהוא נכרת. והא אשה דומיה דחתיכה אחת היא. נמצא על שלו – נמסכת נדה צפרק "כל היד" (יד, ב); דרך צנות ישראל משמעות נשני עדים, שני סדינים לקנת, אחד לו ואחד לה. נמלא על שלו – ודאי נשעת תשמיש

היה, וזעול נדה נשוגג הוא, ותייבום שמי מטואות. אתיום – לשון יווי הוא, כלומר: לאחר תשמיש. לאחר זמן – התם מפרש שיעורא. ותייבין באשם תלוי – ואמאי? הא ליכא שמי מלוות! אפשר לברר איסורו – דאשם תלוי אינו צא אלא להגין מן הייסורין עד שידוע לו ויבא מטואת, כדמפרש צפרק צמרא (כריתות כה, א). הילך, שמי חתיכות ואלל אחת] ונשארית האחת, אפשר שיבא לאחר זמן נקי שיכיר אם זו הנומרת שומן – ודאי חלב אכל ויבא מטואת. אכל חתיכה אחת ואללה – אי אפשר לזכרה. מאי איכא בין רבא – דאמר לעיל: טעמיה דרב משום יש אם למקרא, לרבי זירא – דמפרש טעמיה דרב לזכר איסורו. הכי גרסינן: איכא בינייהו בית ומחצה – כגון שמי חתיכות, כזו כזית וכזו כחצי זית. ואלל את של זית, ואין ידוע אם הוא חלב או שומן. לרבא ליכא מצוות – ליכא שני זיתים, ופחות מזית כמאן דליתיה. לרבי זירא אפשר לברר האיסור – כחצי זית זה הנשאר. כוי חייבים כו' – והא אי אפשר לזכר איסורו.

תוספות

איסורא – שעשה מלאכה בבין השמשות קרב למוצאי שבת, דאיכא איסורא כל היום, וגם אפשר לברר איסורא – שיוכל לראות לפי ענין המלאכה שפעל בשבת לפי מה שיש כמה עבר מן הלילה, ולא עבר ממנה רק מעט ופעל מלאכה רבה, אם כן פעל קצת מן היום.

אמר רב יהודה אמר רב כוי חתיכה אחת פטור כוי – ואם תאמר: דהא אמרינן פק שני דכתובות (כב, ב) גבי שנים אומרים מת ושנים אומרים לא מת כוי, ופריך עלה: הבא עליה באשם תלוי קאי! ומאי פריך? הא בעינן "מצוות" יש לומר: דהתם פריך למאן דאמר הכא דלא בעינן חתיכה משתי חתיכות. אבל קשה דרב אדרב, שהרי קאמר הכא רב יהודה אמר

רב, ובפרק "האשה רבה" (יבמות פח, א) קאמר: אמר רבה אמר רב, לא שנו אלא שנשאת בעד אחד כוי, ופריך התלמוד: הבא עליה באשם תלוי קאי! ומאי פריך? ותירץ דהכי פריך: הבא עליה באיסור אשם תלוי קאי. ועוד יש לומר: דפריך התם לרב נחמן, דמתוך הכא טעמא דרב משום איכא איסורא. והיכא דאכל גוי הראשונה – משום השניה חייב משום דאיכא איסורא. וניחא התם, דפריך שפיר, שהרי כבר איכא איסורא שהיתה אשת איש.

ותני עלה ותייבום באשם תלוי – וקשה: שהרי הכא משמע דברייתא מפרשא למתניתין, והתם פרק "כל היד" (נדה יד, ב) לא משמע הכי. דאמר על מתניתין ופטורין מן הקרבן, תנא: ותייבין באשם תלוי. ותנא דידן סבר בעינן חתיכה משתי חתיכות! ועוד קצת קשה: אמאי לא קאמר מהא (הוריות ח, ב) ומביאין אשם תלוי על עשה ועל לא תעשה שבנדה ואף על גב דליכא שתי חתיכות!

מהן יש בה מחצה של כזית, ואכל מאחת מהן כזית, לרבא – ליכא [אין כאן] "מצוות", שחתיכה שהיא פחות מכזית אינה נחשבת, ופטור, ואילו לר' זירא הרי גם אם נותר רק חצי כזית – אפשר לברר איסורו, ותייבין באשם תלוי. על חלבו אשם תלוי, והרי אי אפשר לברר האם הוא אסור! אמר ליה [לן] ר' זירא, ר' אליעזר סבר [סבור]: לא בעינן [אין] אנו צריכין לברר איסורו כדי לחייב אשם תלוי.

עיונים

כוי חייבין עליו אשם תלוי – הכוי הוא בריה ספק בהמה ספק חיה, שנחלקו חכמים בהגדרתו, יש שאמרו שהוא בריה בפני עצמה, ואילו ר' אליעזר סבור כי מדובר בהכלאה של עז וצבי, ויש בו ספק האם הוא בהמה או חיה (ראה חולין פ, א דעות נוספות). ובמסכת ביכורים (פ"ב מ"ו) נאמר כי אין חייבים כרת על אכילת חלבו של הכוי. ובירושלמי שם אמרו, כי אותו תנא חלוק על ר' אליעזר (לפי הגרסה שם: אלעזר, כפי שסבורים התוס' בעמוד הבא), הסבור שמביאים עליו אשם תלוי, מפני שאין מביאים אשם תלוי אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת.

שתי חתיכות אפשר לברר איסורו – טעם הדבר לפי רש"י, מפני שאין מביאים אשם תלוי אלא כפתרון ביניים (להגן מן הייסורים) למי שהייב חטאת (להלן כה, א), ולפיכך, רק מי שיכול לבוא לידי חטאת, אם יתברר שאכל חלב – מביא אשם תלוי. אבל בחתיכה אחת, שאינו יכול להגיע בה לחיוב חטאת, מאחר שנאכלה ואין הדבר יכול להתברר – אין מקום לאשם תלוי. ואילו רבינו גרשום ובא פירוש אחר, שאשם תלוי הריהו בעיקרו קרבן חובה, למי שיכול היה לברר את האיסור ולא בירר, אבל בחתיכה אחת – פטור, משום שלא היה יכול לברר (ונחלקו המפרשים האם לשיטה זו, "אפשר לברר איסורו" מתייחס לשעת האכילה, וחייב אשם תלוי נוגע גם למי שאכל לאחר שכבר נתעורר לו הספק, או שמא כוונתו לומר, שכל שניתן היה לברר את האיסור מיד לאחר אכילתו, גם אם לאחר מכן שוב אין הדבר אפשרי – מביא אשם תלוי (ראה חידושים וביאורים, כתר ישעיהו).

ובניגוד לסברה המובאת כאן, שחייבו של אשם תלוי אינו אלא במקרה שניתן לברר את חיובו, מובאת בתלמוד הירושלמי (יבמות פ"ד ה"ב) דעה הפוכה, של ר' יוסי (ויש שמבינים כי לפי הירושלמי זו היא גם דעת רב שם, ראה רידב"ז) כי אין מביאים אשם תלוי אלא על שגגה שאינה יכולה להתברר, אבל שגגה שיכולה להתברר – אין מביאים עליה אשם תלוי (וראה אור שמח הל' שגגות פ"ח ה"ד).

כדרך שאמר חייא בר רב, שאין מביאים אשם תלוי אלא בשתי חתיכות, כך אמר רב יהודה אמר רב: היו לפניו שתי חתיכות, אחת של שומן ואחת של חלב, אכל אחת מהן ואינו יודע איזו מהן אכל – חייב; אבל היתה לפניו חתיכה אחת, ספק של חלב ספק של שומן ואכלה – פטור. אמר רבא: מאי טעמא [מה טעמו] של רב?

דאמר קרא [שאמר הכתוב] בענין זה: "ועשה אחת מכל מצות ה' בשגגה" (ראה ויקרא ה, יז) – אינו חייב עד שישגוג בשתיים, שכן אף ש"מצוות" כתיב [כתוב] בלשון יחיד – "מצוות" קרינן [קוראים אנו]. איתבייה [הקשה לן] אביי ממה ששינונו, ר' אליעזר אומר: חלבו של כוי, שהוא ספק בהמה שחלבה אסור, ספק חיה שחלבה מותר – חייבין עליו אשם תלוי, למרות שמדובר בחתיכה אחת! אמר לו רבא: ר' אליעזר סבר [סבור]: יש אם למסורת, מסורת הכתיבה היא העיקרית, והרי "מצוות" כתיב [כתוב]. בלשון יחיד. איתבייה [עוד הקשה לן] אביי ממה ששינונו: מי שמת בעלה בלא זרע, ונתייבמה לאחריו, וילדה בן, והוא ספק בן תשעה חדשים לראשון (לבעלה) או בן שבעה לאחרון (ליבם) – יוציא אותה היבם, שמא היתה מעוברת מאחיו המת, והריהו אסורה עליו כאשת אח שיש לו בנים. ואולם הולד כשר, וחייב היבם (והאשה) באשם תלוי. והרי כאן הספק הוא באשה אחת, ולא באחת משתיים! תירץ רבא: הא מני [משנה זו] כשיטת מ' ה"א? שיטת ר' אליעזר היא, והרי הוא סבור שיש אם למסורת. עוד איתבייה [הקשה לן] אביי ממה ששינונו במשנה במסכת נדה: המשמש עם אשתו, ובדקו עצמם בסדינים המיועדים לכך, נמצא דם על שלו – טמאין שניהם, היא משום נדה, והוא משום הבא על הנדה, וחייבין בקרבן חטאת, שבא בשוגג על הנדה. נמצא על שלה אתיום (תיקף) לתשמיש – טמאין וחייבין בקרבן, נמצא על שלה לאחר זמן – טמאין מספק, שמא נטמאה רק לאחר מכן, ופטורין מן הקרבן; ותני עלה [ושנה עליה] בברייתא: אף שפטורים מן החטאת, חייב משום אשם תלוי, למרות שמדובר באשה אחת! השיב לו רבא: הא מני [זו כשיטת מ' ה"א]? שיטת ר' אליעזר היא.

כמו שאמר רב יהודה בשם רב, כך אמר ר' חייא אמר רב: היו לפניו שתי חתיכות, אחת של חלב ואחת של שומן, ואכל אחת מהן ואינו יודע איזה מהן אכל – חייב אשם תלוי; אבל אכל חתיכה אחת, ספק של שומן ספק של חלב ואכלה – פטור. אמר ר' זירא: מאי טעמא [מה טעמו] של רב? ספק [סבור הוא]: רק מה שניתן לברר את איסורו מביא עליו אשם תלוי. וכשאכל אחת משתי חתיכות – אפשר לברר איסורו, לפי החתיכה שנתרה, אם היא חלב או שומן. אבל חתיכה אחת אי אפשר לברר איסורו, שהרי כבר אכלה. ושואלים מאי איכא בין טעמא [מה הבדל יש בין טעמו] של רבא, שלמדים חיוב אשם תלוי בשתי חתיכות דווקא, ממה שנאמר "מצוות" בלשון רבים, לטעמא [לדעתנו] של ר' זירא, מפני שבשתי חתיכות אפשר לברר איסורו? ומשיבים: איכא בינייהו [יש ביניהם הבדל] אם היו לפניו שתי חתיכות, אחת של חלב ואחת של שומן, אחת מהן יש בה כזית ואחת של חלב "מצוות" [כאן] "מצוות", שחתיכה שהיא פחות מכזית אינה נחשבת, ופטור, ואילו לר' זירא הרי גם אם נותר רק חצי כזית – אפשר לברר איסורו, ותייבין באשם תלוי. על חלבו אשם תלוי, והרי אי אפשר לברר האם הוא אסור! אמר ליה [לן] ר' זירא, ר' אליעזר סבר [סבור]: לא בעינן [אין] אנו צריכין לברר איסורו כדי לחייב אשם תלוי.

ר' אליעזר היא.

כמו שאמר רב יהודה בשם רב, כך אמר ר' חייא אמר רב: היו לפניו שתי חתיכות, אחת של חלב ואחת של שומן, ואכל אחת מהן ואינו יודע איזה מהן אכל – חייב אשם תלוי; אבל אכל חתיכה אחת, ספק של שומן ספק של חלב ואכלה – פטור. אמר ר' זירא: מאי טעמא [מה טעמו] של רב? ספק [סבור הוא]: רק מה שניתן לברר את איסורו מביא עליו אשם תלוי. וכשאכל אחת משתי חתיכות – אפשר לברר איסורו, לפי החתיכה שנתרה, אם היא חלב או שומן. אבל חתיכה אחת אי אפשר לברר איסורו, שהרי כבר אכלה. ושואלים מאי איכא בין טעמא [מה הבדל יש בין טעמו] של רבא, שלמדים חיוב אשם תלוי בשתי חתיכות דווקא, ממה שנאמר "מצוות" בלשון רבים, לטעמא [לדעתנו] של ר' זירא, מפני שבשתי חתיכות אפשר לברר איסורו? ומשיבים: איכא בינייהו [יש ביניהם הבדל] אם היו לפניו שתי חתיכות, אחת של חלב ואחת של שומן, אחת מהן יש בה כזית ואחת של חלב "מצוות" [כאן] "מצוות", שחתיכה שהיא פחות מכזית אינה נחשבת, ופטור, ואילו לר' זירא הרי גם אם נותר רק חצי כזית – אפשר לברר איסורו, ותייבין באשם תלוי. על חלבו אשם תלוי, והרי אי אפשר לברר האם הוא אסור! אמר ליה [לן] ר' זירא, ר' אליעזר סבר [סבור]: לא בעינן [אין] אנו צריכין לברר איסורו כדי לחייב אשם תלוי.

כזית ומחצה לרבא ליכא מצוות ופטור לר' זירא אפשר לברר איסורו הפירוש בפנים הוא כרש"י. אלא שיש בו דחוק מסוים, מדוע יש צורך בשבתי החתיכות יהא כזית. ויש שהציע כי להצעת הגמרא מדובר בחתיכה אחת שיש בה כזית וחצי, ואכל כזית ממנה, ועל ידי החצי כזית ניתן לברר האם אכל חלב או שומן, אך מצד אחר אין כאן שתי חתיכות (רש"י). ויש בענין זה גרסה הפוכה: "לרבה איכא מצוות וחייב, לר' זירא אי אפשר לברר איסורו". ולפי הסבר רבינו גרשום, לדעת רבה – הרי יש שתי חתיכות, ולכן חייב, ואילו לר' זירא בפחות מזית לא ניכר מה הוא חלב או שומן, ולכן פטור.

אורח ההלכה

כוי – כלאים הבא מבהמה טהורה עם חיה טהורה, והוא הנקרא כוי – חלבו אסור, ואם אכלו – פטור מאשם תלוי. שלא כרבי אליעזר, אלא כשיטת חכמים במסכת ביכורים (פ"ב מ"ו). (רמב"ם ספר קדושה הלכות מאכלות אסורות פ"א ה"ג. ספר קרבנות הלכות שגגות פ"ח ה"ב). ספק בן תשעה לראשון וכו' – מי שנתייבמה ולאחר שישא חרשים ילדה ולד של קיימא, הרי הולד ספק בן תשעה לראשון אם בן שבעה לאחרון, לפיכך יוציאנה היבם בגט והולד כשר. ולענין קרבן הריהו פטור, שמשנה זו כרבי אליעזר, ואין הלכה כמותו. (רמב"ם ספר נשים הלכות יבום וחליצה פ"א הכ"ג. ספר קרבנות שם. שו"ע א"ע קסד, ו).

נמצא על שלו וכו' – הבא על אשתו סמוך לווסתה ודימה שיבעול ויפרש קודם שתראה דם, וראתה בשעת התשמיש – חייבים בקרבן, שזו היא שגגה. לפיכך, אם נמצא דם על עד שלו – שניהם טמאים וחייבים בקרבן. נמצא על עד שלה, אם קינחה עצמה מיד כשפירש הבעל ולא שהתה – שניהם טמאים וחייבים בקרבן, ואם שהתה כדי שתושטי ידה תחת הכר או תחת הכסת והיטול עד לברכו בו ואחר כך קינחה עצמה – שניהם טמאים בספק, ופטורים מקרבן. שאין הלכה בברייתא זו, שהיא שיטת ר' אליעזר. (רמב"ם שם פ"ה ה"ו).

- 1. יבמות ק"ג, א. כריתות יח, א.
- 2. ירושלמי ביכורים פ"ב ה"ו.
- 3. ירושלמי ביכורים פ"ב א.
- 4. ראה קדושין יח, ב. בברות לד, א.
- 5. משנה יבמות לה, ב. כריתות יח, א. ירושלמי יבמות פ"ד ה"ב. שם פ"ח ה"ב. שם קדושין פ"ד ה"ג.
- 6. משנה נדה יד, א. שבוטות יח, א. י"ב. נדה נ"ב, ירושלמי שם פ"ח ה"ב.
- 7. נדה י"ב, י"ג. (ועיי' שם) וראה ירושלמי נדה פ"ב ה"ב.

גרסות

אמר רבא מאי טעמא בכת"מ חסרות מילים אלו, ויש בכת"מ ובש"מ: אמר רבה מאי טעמא. שישגוג בשתיים מצות כתיב בכת"מ ועוד: שישגוג בשתי מצות. איתבייה אביי בש"מ: איתבייה אביי לרבה. רבי אליעזר אומר בכת"מ ובש"מ: ר' אלעזר אומר וכן בהמשך וכן במקבילות, וראה תוס' להלן יח, א ד"ה באנו.

כוי חייבין עליו אשם תלוי בכת"מ: כוי חייבין על חלבו אשם תלוי. וחייב באשם תלוי בכת"מ ובש"מ: וחייבין באשם תלוי. אתיום יש בכת"מ: את יום ויש: איתיום וכן ברבינו גרשום ובמקבילות: איתיום ובירושלמי: איתיום ויש בירושלמי: איתיום.

אמר רבי חייא אמר רב רבוב כתי"מ ובש"מ: אמר ר' זירא חתיכה ספק של שומן בכת"מ ובש"מ: חתיכה אחת ספק של שתי חתיכות אפשר לברר איסורו. שתי חתיכות אפשר לברר איסורו ופטור לרבי זירא אפשר לברר איסורו בכת"מ ועוד: לרבה איכא מצוות ומחייב לר' זירא אי אפשר לברר איסורו וראה בעיונים.

לשון

אתיום מקור המלה ביוונית εὐθείας (איתיוס) ומשמעה: מיידל, דבר הנעשה במישרין ללא שהיה.

העולם

כוי

איל המופלון (איל הבר?)]] כבר חכמי המשנה נחלקו בדבר מהותו של הכוי, יש מהם סבורים שהוא בן כלאים של חיה ובהמה – ולד הנולד מן הצבי (או חית בר טהורה דומה) ומן העז. ואילו אחרים מזהים אותו עם איל הבר. יש לשער שאיל הבר הוא איל המופלון (Ovis musimon), אשר לדעת רבים הוא מקורו (או אחד ממקורותיו) של הצאן התרבותית. הוא נבדל מרוב מיני הכבשים בצמרו הקצר מאוד (מלבד קווצת שערות ארוכה על חזה הזכרים). צבעו אפור והוא שוכן בהרים שעליהם הוא מטיב לטפס (בימינו, בעיקר במקומות בודדים באירופה).

